

Валентина Погребняк
студентка 5 курсу історичного факультету
Житомирського державного університету
Імені Івана Франка
Науковий керівник: д. і. н., проф. І.І. Ярмошик

Часопис «Киевская старина» та його роль у розвитку української історичної науки наприкінці XIX ст. – поч. XX ст.

Всеохоплюючі процеси національно-культурного відродження, що набули в незалежній Україні незворотного характеру, супроводжуються зростанням інтересу до загальної історії нашої держави. Лише глибоке і всебічне вивчення конкретного, специфічного дає можливість історії як науці дійти узагальнень, вивчити спільне, розкрити закономірності історичного процесу. З огляду на це, велика увага приділяється вивченню першого національного науково-історичного щомісячника «Киевская старина» (1882-1906), який виходив здебільшого російською мовою, і лише у 1907 році був перетворений на українськомовну «Україна» [3, с. 34].

Відверто ж втручатися у політичне життя, як це впливало з самої назви часопису та його програми, журнал не міг - «умови часу не дозволяли журналові мати чітку громадську фізіономію». Та це не означало, що він уникав сутнісних питань. Щоправда, робилося це у прихованій формі, адже, як обіцяла редколегія у зверненні до читачів (1883 р.), вона намагатиметься «наблизити старину до розуміння сучасного читача і висвітлити нинішнє за допомогою історичного висвітлення минулих доль півдня Росії».

Відображаючи історію і традиції України, часопис «Киевская старина» наполегливо втілював думку про право нації на розвиток своєї культури. Національні проблеми на її сторінках вирішувалися за допомогою об'єктивних наукових методів. Характерною особливістю публікацій стала їхня національна спрямованість: чи це стосувалося документів та діяльності видатних осіб давніх часів, чи розвитку освіти й красного письменства, чи становлення українських родоводів та наукових підвалів.

Історії видання «Киевской старины» та комплексному аналізу її матеріалів присвячено кілька спеціальних наукових досліджень, у тому числі дисертаційних. Вивчалися та продовжують вивчатися різні аспекти багатогранної діяльності «Киевской старины», її внесок у розширення джерельної бази історії України, у розвиток історичної науки, етнографії, фольклористики, літературознавства.

Важливе значення «Киевской старины» в науковому та літературному процесі кінця XIX – початку XX ст. є сьогодні загальновизнане. Впродовж чверті століття журнал не тільки виконував роль наукової установи, яка значною мірою спрямовувала розвиток в Україні гуманітарних наук, але й був помітним явищем громадського життя України, осередком національно-культурного руху [9, с.5].

Біля витоків «Киевской старины» стояли провідні українські вчені, цвіт української інтелігенції – В. Антонович, О. Лазаревський, М. Петров, О. Кістяківський, О. Левицький, І. Каманін, П. Житецький та ін. Більшість із них належали до Київської Старої громади – культурно-освітньої організації української інтелігенції, основний зміст діяльності якої полягав у поширенні знань серед народу, в розвитку української мови, літератури, вивченні історії та етнографії і був спрямований на відродження української нації.

У виданні «Киевской старины» брали участь понад 450 авторів та кореспондентів. Автори журналу були представниками різних наукових шкіл, однак переважна більшість найближчих його співробітників сформувала своє наукове кредо в стінах Київського університету. Закінчили цей навчальний заклад три з чотирьох редакторів «Киевской старины» – О. Лошкевич, В. Науменко та Є. Кивлицький (Ф. Лебединцев був вихованцем Київської духовної академії).

За нелегких умов працювали співробітники часопису: цензура в усьому вбачала прояви українського сепаратизму. Було заборонено навіть вживати такі слова, як “Україна”, “Січ”, “козак”, “москаль” (у значенні солдат) та ін. Особливої ж немилості в цензурі, крім самого змісту українського тексту і теми публікації, зазнало вживання в українських текстах літери “і”. Ця літера дуже дратувала шовіністичну газету “Киевлянин”: “Добиваясь правительственных субсидий редакции “Киевской старины,” следовало бы, по крайней мере, употреблять общерусское правописание, а не “нелепую кулишовку”, не придерживаться “жаргонной терминологии наших украинцев”.

У результаті київська цензура в особі її керівника Луки Рафальського отримала від нового начальника Головного управління у справах друку, що знаходився в Санкт-Петербурзі “Феоктистова директиву” – “гнать из журнала букву “і” во что бы то ни было” – відповідно до указу 1876 р. “о единообразии” українського та російського правописів [11, с. 110].

Перший редактор “Киевской старины” Феофан Лебединцев у одному з листів писав: “Головному переслідуванню підпало “і”, а без нього не можна обійтися. Доходить до нісенітниць. У рецензії на “Покуття” було сказано: “...у мові гуцулів та підгорян літера “о” переходить в “і” в словах односкладових, наприклад, “кінь”, “віл” та інші, і знову повертається на місце, коли те саме слово набуває більше складів...Цензор залишив “і” тільки в правилі, а в прикладах викреслив і поставив “й”, тобто те, чого немає в правилі”.

Взагалі цензура не тільки викидала ті чи інші праці, а й краяла їх часто-густо так, що редакції доводилося самій зрікатися таких пошматованих творів. “Що виробляє цензор, одному Богу відомо, – писав Феофан Лебединцев до А. Бичкова, директора Санкт-Петербурзької публічної бібліотеки, – я викидаю і ці статті, й окремі речення, інші зовсім притримав – нічого не помагає”.

Незважаючи на шалений тиск з боку офіційної влади, “Киевская старина” усіляко намагалася піднести престиж української мови. З цією

метою у 1895 році за редакцією В. Науменка та Є. Тимченка вийшов “Малорусский словарь”. Керуючий міністерством внутрішніх справ дозволив розіслати словник як безплатний додаток до журналу за 1886 рік. Результатом активних дій В. Науменка стало отримання у 1897 р. дозволу на публікацію в місячнику художніх творів рідною мовою та заснування української друкарні; а ще через два роки був відкритий ще один національний осередок - книгарня “Киевской старины”. З початком ХХ століття цензурна практика трохи пом'якшала і дозволяла дещо друкувати українською мовою або ж аналізувати мовознавчі матеріали.

У переліку видатних заслуг варто згадати авторів і співробітників “Киевской старины” В. Антоновича, М. Костомарова, М. Стороженка, П. Житецького, І. Житецького, Д. Багалія, М. Петрова та ін. Серед найбільших авторитетів у галузі українознавства того часу в списку не були представлені лише політичний емігрант М. Драгоманов та бунтівний П. Куліш, постаті яких вважали надто “одіозними”, від них “попахивало душком малорусского сепаратизма”. Тож заслуга “Киевской старины” в тому, що вона зберегла українську історію та культуру “незасміченими”, дбала про їх незалежний розвиток і утвердження, залишаючись упродовж чверті століття єдиним друкованим органом національної думки у під російській Україні. Окрім цього, з часу існування місячника українська журналістика вже не мала “білих плям”, адже з'явилися видання, які репрезентували українство та формували його національну свідомість. “Киевская старина” була якраз тим виданням, що символізувало думку, висловлену Є. Чикаленком: “Найчистішим і єдиним живильним джерелом розвитку національних ідеалів була і є мова...Саме у ній нація закодує свою історію, багатовіковий досвід, здобутки культури, світоглядні ідеї, свою самобутність”[7, С 76].

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського зберігає у своїх фондах повні комплекти «Киевской старины» та довідкові видання до журналу. Ювілейна виставка пропонує фото співробітників видання, покажчики «Киевской старины», ілюстрації цього журналу [8].

Таким чином, «Киевская старина» викликаючи протягом усього періоду існування інтерес до себе з боку як науковців, так і пересічних українців, стала унікальним явищем в історії української культури з точки зору кількості опублікованого матеріалу, його тематичної різноманітності, числа залучених дописувачів, поставлених проблем та масштабу впливу.

Список використаної літератури:

1. Антонович М. «Киевская старина»: з приводу ювілеїв / М. Антонович // Український історик. – 1983. – № 2 – 4. – С. 12-13.
2. Волошенюк О. Журнал «Київська старовина» на початку ХХІ ст. / О. Волошенюк, С. Дьома // ОсвітаУкраїни. – 2001. – № 32. – С.7-12.
3. Волобуєва А. Журнал «Киевская старина» у відстоюванні української мови / А. Волобуєва // Наукові записки. – 2002. – Т. 7. – С. 34 – 37.

4. Дорошенко Д. Огляд української історіографії / Д. Дорошенко. – Прага, 1923. – 219 с.
5. Ефремов С. Рец. на: Систематический указатель журнала «Киевская старина» (1882-1906). Издание Полтавской учёной архивной комиссии. Составлен членами комиссии: И. Павловским, В. Щепотьевым, А. Явойским и Б. Чигринцевым / С. Ефремов // Украинская жизнь. Полтава. – 1912. – Кн. 2. – С. 28-41.
6. Забіяка І. Матеріали журналу «Киевская старина» – першоджерело і привід для роздумів (постановка проблеми) / І. Забіяка // Вісник Київського національного університету. Журналістика. – 2004. – № 12. – С. 15-22.
7. Забіяка І. Журнал «Киевская старина»: вчора, сьогодні, завжди / І. Забіяка. // Наукові записки. – К.: Інститут журналістики, 2001. – Т. 3. – С. 74 – 77.
8. «Киевская старина» – історія криз століття [Електронний ресурс]. - Режим доступу :<http://www.nbuv.gov.ua/node/184>
9. Кіян О. З історії видання «Киевской старины» / О. Кіян // Київська старовина. – 1996. – № 4 – 5. – С. 4 – 10.
10. Костомаров Н. Киевская старина / Н. Костомаров // Новое время. – 1882. – № 2212, 2442, 2449.
11. Кучинський М. «Киевская старина» – це моє третє дитя / М. Кучинський // Київська старовина. – 1995. – № 3. – С. 107 – 112.